

Het badhuis en zwembad aan de Badhuislaan

TJAPKO JAGER

Het badhuis en zwembad aan de Badhuislaan

TJAPKO JAGER

Op dinsdag 12 augustus 1913 werd het zwembad aan de Badhuislaan voor het eerst geopend en was toen ook het eerste overdekte zwembad in Hilversum. Initiatiefnemers tot de bouw van het badhuis annex zwembad waren onder andere de heren F.M. Delfos en G. van Mesdag. De N.V. Overdekte Bad- en Zweminrichting Hilversum bracht 12.500 gulden bijeen om het pand te realiseren, architect E. Verschuyl ontwierp het gebouw en was tevens voorzitter van het bestuur van de N.V.

Het gebouw is opgetrokken in de deftige Louis XVI-stijl. De ingang was via een dubbele hardstenen trap met zes treden te bereiken waardoor men in de grote hal kwam met links de kassa. Na weer een paar treden naar boven genomen te hebben, kwam men bij twee mooie klapdeuren. Direct daarachter kon men links naar de wachtkamer van de damesafdeling voor een kuipbad of douche, of rechts naar de wachtkamer voor de herenafdeling. Iedere afdeling had 19 kuipbaden en zes douchekamertjes. De kosten bedroegen in 1921 voor een kuipbad f0,75 en voor een douche f0,25 per keer.

Rechtdoorlopend vanuit de hal kwam men na weer twee klapdeuren in de zwemhal. Rondom het bassin, met een afmeting van 18 x 9 meter, waren houten kleedhokjes met aan de zwembadzijde een linnen gordijn en aan de achterkant

Het gebouw van de voormalige Bad- en Zweminrichting aan de Badhuislaan kort na de ingebruikneming in 1913. Aan de rechterzijde bevond zich de ingang van de afdeling Volksbaden. (coll. Siewers)

een afsluitbare houten deur. Aan de beide lange zijden van het bassin waren elk 16 kleedhokjes en aan de korte zijde bij de ingang 2 x 4 kleedhokjes met daartussen een terras. Aan de tegenover liggende korte zijde waren douches. Men was verplicht daarvan gebruik te maken voor het zwemmen. Boven de douches bevonden zich drie grote gemeenschappelijke kleedkamers, voor als het erg druk was. Daarboven bevonden zich vijf prachtige glas-in-loodramen.

Onder de herenafdeling kuipbaden was nog een afdeling 'Volksbaden', waarvan de ingang aan de straatzijde rechts van de hoofdingang aan de Floralaan lag, en waarvoor men zo'n vijftien treden moest afdalen om die te bereiken. Daar kostte een kuipbad slechts f0,25 en een douche f0,15. Onder de damesafdeling kuipbaden was de fietsenstalling met ook een toegang naar beneden aan de voorzijde van het gebouw.

Het zwembassin zelf was toegankelijk via twee marmeren trappen in het ondiepe gedeelte en via twee metalen trappetjes in het diepe deel. Tussen de twee marmeren trappen bevond zich onder meer een 'cascade' met in het midden een stenen leeuwenkop waaruit een dikke straal water kon spuiten. Wanneer deze 'fontein' in werking werd gezet, gaf dat een hoop lawaai. Deze manier om het zwemwater te verversen werd dan ook niet vaak toegepast; doorgaans werd water op geruisloze wijze toegevoegd via twee openingen vlak naast de marmeren trappen.

Op de hoeken bij het diepe gedeelte (de maximale diepte was drie meter) bevonden zich twee springplanken. Rechts van het terras een plank die een meter boven

De Zwemhal. Het water in het bassin is doorschijnend licht groen en zoo helder, dat men den bodem duidelijk kan zien. (Uit: Prospectus)

Badkamer met douche. Alle badkamers hebben geëmailleerde kuipen terwijl twee grote koperen kranen het mogelijk maken de temperatuur van het water zelf te regelen. (Uit: Prospectus)

De straatnaam 'Badhuislaan' heeft niets te maken met het overdekte zwembad. De laan dankt zijn naam aan de oorspronkelijke loop naar de voormalige bad- en zweminrichting aan de Oude Haven, onderaan het talud. Deze inrichting werd in 1885 aangelegd door Gerrit Jan Schoterman, van beroep gymnastiekleraar, afkomstig uit Amersfoort. Dit openluchtzwembad werd in 1889 al weer gesloopt.

Op 25 november 1890 nam de Hilversumse gemeenteraad het besluit dat het particuliere pad met de naam Molenweege (tussen de Vaartweg en wat nu Couperusweg heet) in het vervolg Badhuislaan zou heten.

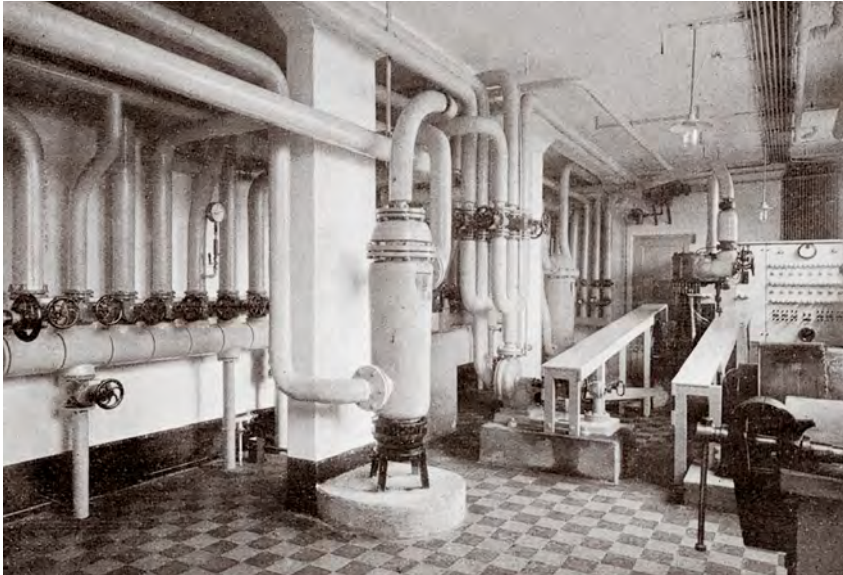
het water lag en links van het terras een 'springtoren' circa drie meter boven het water. De perrons rondom het bassin waren van geribbeld beton zodat men met natte voeten praktisch niet kon uitglijden en de rand van het perron langs het water was rond met een doorsnee van circa 20 cm en juist van heel glad beton.

Als het niet te druk was, kon je heerlijk

krijgertje spelen. Van de hoge springplank naar het trappetje naast de lage plank en van de lage plank duiken naar het trappetje halverwege de lange zijde bij de hoge plank. Ook mocht je, om te ontkomen aan je 'achtervolgers', over de betonrand aan de korte zijde tussen de springplanken glijden.

Begin jaren dertig van de vorige eeuw werd het bad gesloten omdat de exploitatie tijdens de toen heersende malaise niet meer rendabel was.

In 1937 heeft mijn opa, Tjapko Jager, het zwembad gekocht. Mijn vader, Remt Klaas Jager, die leraar lichamelijke opvoeding met MO-akte was, kreeg de leiding over het zwembad. Daarom zijn we in 1937 verhuisd van Zuidbroek naar de 'dienstwoning' die in het zwembadgebouw boven de ingang was gelegen. Het bad werd daarna weer spoedig in gebruik genomen. Achter het zwembad was een heel diepe put waarin een grote waterpomp stond waarmee grondwater voor het zwembad kon worden opgepompt. Doordat het zwembad over deze alternatieve mogelijkheid van watervoorziening beschikte, kon mijn vader bij het waterleidingbedrijf een lagere prijs dan gewoonlijk voor waterlevering bedingen. Dat de pomp in werkelijkheid defect was, wist men bij het waterleidingbedrijf natuurlijk niet.

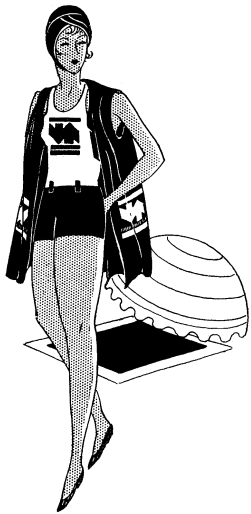
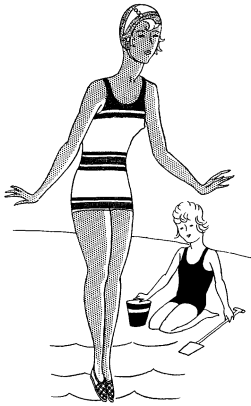
Machiniekamer. Voor een belangrijk deel ingenomen door een groot aantal dikke buizen, nodig voor het aanvoeren van koud en warm water. (Uit: Prospectus)

Tijdens de mobilisatie in 1939 en 1940 kwamen regelmatig Hollandse militairen, die in Hilversum veelal in scholen waren ingekwartierd, in groepsverband zwemmen. Vaak werden ze bij hun tocht naar het zwembad voorafgegaan door hoornblazers en trommelaars. Als zo'n peloton militairen kwam zwemmen, werden hun uitrustingen en wapens gewoon op straat achtergelaten onder bewaking van enkele soldaten.

Tijdens de oorlogsdagen van mei 1940 konden we vanaf de nok van het gebouw de luchtgevechten boven Soesterberg goed volgen.

Tijdens de Duitse bezetting, medio 1941, is een Duitse officier die was gaan zwemmen, zijn pistool kwijtgeraakt. Dit gaf natuurlijk de nodige consternatie maar gelukkig voor ons zonder nare gevolgen. Ook de Duitse soldaten gingen in groepsverband zwemmen en lieten net als de Hollanders hun uitrustingen en wapens onder bewaking op straat achter. De eerste keer dat ze kwamen zwemmen gaf dat enige aanstoot aangezien ze geen zwemgoed bij zich hadden en zich in Adamskostuum tussen de reeds in het bassin aanwezige dames en heren begaven. Om dit in de toekomst te voorkomen, kreeg mijn vader via de Duitsers voldoende textielbonnen om zwembroekjes te laten maken. Deze zwembroekjes waren aan de zijkant open met twee paar bandjes om het broekje passend te maken en dicht te knopen.

Omdat het verzet kans zag vele telefoongesprekken van de Duitsers af te luisteren, werden alle telefoonnummers beginnend met '9' van de Hilversummers afgenomen en vervangen door een ander nummer. Zo kregen wij als vervanging van het oude nummer 9755 als nieuw nummer 7505 (dit nummer is – weliswaar voorzien van de sindsdien toegevoegde cijfers – nog steeds in handen van onze familie, bij mijn oudste zoon). Op deze manier konden de Duitsers hun telefoonlijnen, die nu allemaal begonnen met een '9', makkelijker bewaken tegen afluisteren.

Badkleding uit de collectie zomer 1930 van de firma J. Goemaat, Havenstraat 5. (coll. SAGV)

Andere badhuizen in Hilversum

Al in 1857 liet Dokter Van Hengel aan de toenmalige Diepenweg (tegenwoordig Torrenlaan) een gebouwtje neerzetten dat zowel als soeploods voor warme spijsuitdeling als badhuis werd ingericht. In het gebouw bevonden zich zes badkamertjes, alle voorzien van een in de diepte gemetseld met marmer bekleed bad waarin men via een marmere trede afdaalde. Een tamelijke luxe inrichting dus. De prijs voor een bad bedroeg 50 cent. Men kan dan ook nauwelijks denken dat de 'gewone' Hilversummer zich hier kwam reinigen.

Pas in 1911 werd door de Vereniging Volksbadhuis Hilversum voor de arbeidersbevolking een badhuis opgericht op de hoek van de Mauritslaan en de Gasthuisstraat. Dit pand telde drie badkuipen en elf douchecellen en was, heel wat minder luxueus, aan de binnenzijde met hout betimmerd. Dit pand werd door het massale gebruik al snel te klein en de vereniging wendde zich in 1916 tot de gemeenteraad met verzoek een nieuw gebouw te subsidiëren. Na uitgebreide discussies in de raad over de rol die de gemeente diende te spelen bij dit onderdeel van de bevordering van de volksgezondheid, werd besloten dat de gemeente twee nieuwe volksbadhuizen zou laten bouwen en die in exploitatie zou geven aan de bestaande vereniging en aan een nieuwe vereniging. De gemeente zou eventuele exploitatietekorten van de verenigingen voor haar rekening nemen. De Vereniging Volksbadhuis Hilversum kreeg z'n nieuwe badhuis aan de Meidoornstraat. Het pand, dat in 1921 werd opgeleverd, maakte onderdeel uit van de het gemeentelijk woningbouwcomplex aan de Bosdrift/Meidoornstraat. In de wijk Over 't Spoor werd al een jaar eerder een nieuw badhuis geopend als onderdeel van het woningencomplex aan de Huijgensstraat. Dit badhuis had ook een schoolbad met twaalf douches.

Inmiddels zijn beide badhuizen als zodanig verdwenen. Het badhuis aan de Meidoornstraat huisvest tegenwoordig een groepspraktijk voor fysiotherapie en een huisarts. Het volksbadhuis aan de Huygensstraat is verbouwd tot woningen.

Omdat de Duitsers bang waren voor een gasaanval, werd het zwembad vanwege de ruime hoeveelheid daar aanwezig water gevorderd om materiaal ter bestrijding van zo'n aanval op te slaan. Daarom ook bleef de stroomvoorziening bij ons langer intact dan bij de meeste inwoners van Hilversum. Maar na de spoorwegstaking in 1944, toen er dus onvoldoende brandstof was om de elektriciteitscentrales draaiende te houden, was het voor ons ook afgelopen en moest het zwembad sluiten. Direct daarop kwamen de Duitsers opnemen hoeveel (vet)kolen nog in voorraad was voor de verwarming van onder meer het zwembad. Doordat mijn vader hen een veel lagere dan de werkelijke hoeveelheid opgaf, heeft hij die nacht veel kolen kunnen verstoppen onder het zwembassin.

Kolen kon je heel goed ruilen tegen andere goederen die van levensbelang waren, zoals graan, aardappelen, groente, melk etc. Ook omwonende ouderen, die groot voedseltekort leden, konden hierdoor af en toe wat extra eten krijgen.

Omdat er geen materialen voor het onderhoud van het gebouw te krijgen waren, viel er op zeker moment een groot gat in het dak boven de grote springplank en werd er dus vanaf dat moment gezwommen in een semi-open zwembad.

In oktober 1944, tijdens de grote razzia op mannen die in Duitsland moesten gaan werken, werd ook ons zwembad door twee soldaten doorzocht op onder-

duikers. Mijn vader had zich verstopt op zolder, op de warmwatertanks voor de douches. Daarom moest ik als jongen van dertien met die Duitsers mee om de weg te wijzen bij het doorzoeken van het gebouw. Maar in de hal van het zwembad stond een grote weegschaal en die vonden ze veel interessanter dan dat zoeken. Zij gingen zich dus wegen en ik moest hun geweren maar vasthouden. Van het zoeken kwam dus niet veel meer terecht, ook al omdat het beneden, onder het bassin, aardedonker was en je regelmatig struikelde over de leidingen die daar liepen en die de soldaten natuurlijk niet wisten te liggen. Aan het doorzoeken van ons woonhuis zijn ze niet eens meer toegekomen.

Tijdens de hongervinter van 1944-1945, toen er helemaal geen brandstof om mee te koken of voor verwarming meer was, zijn er in Hilversum en ook in andere plaatsen zeer veel laanbomen (naast vele bomen in de omliggende bossen) gekapt en opgestookt. De bewoners van de Floralaan hadden onderling afgesproken dat een ieder de boom voor zijn huis kon omzagen en opstoken. Zo kregen wij bomen 'toegewezen' die naast ons zwembad in de Floralaan stonden. Aangezien wij echter geen gebrek aan brandstof hadden, hebben we dat aanbod afgeslagen en heeft de buurt zich over die bomen ontfermd.

Het zwembad in gebruik in 1937. Goed te zien is de leuwenkop van de fontein met daarachter de houten deuren van de douches. Links achter de gordijnen bevonden zich de kleedhokjes. (coll. auteur)

Architect en voorzitter van het bestuur E. Verschuyf tekende het zwemplezier ten behoeve van de prospectus voor het zwembad.
(Uit: Prospectus)

Op donderdag 27 augustus 1948 was het zwembad voor het laatst open. Dit was vier dagen voor Koninginnedag in het jaar dat koningin Wilhelmina troonsafstand deed ten gunste van prinses Juliana. Hilversum was toen nog een echte tuinstad met een schitterende verlichting van de lanen, pleinen en plantsoenen. Die avond werd de feestverlichting op proef ontstoken met als gevolg dat de stroom uitviel door overbelasting en heel Hilversum in het donker zat. Ook in het zwembad viel toen natuurlijk de verlichting uit. Omdat mijn ouders naar mijn grootouders in Baarn waren, kwam de dienstdoende badmeester naar mij toe met de vraag wat hij die laatste zwemavond nu moest doen: door laten gaan met zwemmen in het schemerdonker of de zwemmers naar huis sturen. Er is toen besloten dat er nog een uur gezwommen mocht worden en daarna was het over en uit.

Na die avond was het zwembad voorgoed gesloten. Omdat er met de gemeente geen goede afspraken over schoolzwemmen voor langere tijd te maken vielen en omdat er heel veel aan het zwembad moest worden opgeknapt (het dak was al wel helemaal vernieuwd) was het in economisch opzicht niet verantwoord om door te gaan met het zwembad. Daarna is het gebouw verkocht aan het Apostolisch Genootschap, hier in Hilversum. Het jaar daarop, in 1949, zijn wij verhuisd via woningruil naar de woning aan de Irisstraat van de nieuwe beheerder van wat een kerkgebouw zou worden. Het kerkgebouw werd op 21 augustus 1949 in gebruik genomen.

Bronnen en literatuur

Dossier Bouwvergunningen voor een bad- en zweminrichting aan de Badhuislaan, 1913-1946. Archief Bouw- en Woningtoezicht, 1890-heden. Streekarchief Gooi en Vechtstreek

Archief Vereniging Volksbadhuis Hilversum, 1911-19... Streekarchief Gooi en Vechtstreek.

Prospectus N.V. Bad- en Zwemrichting Hilversum, met tekst en tekeningen door E. Verschuyf en foto's door Middendorp, ca. 1914. Collectie Goois Museum.

De Gooi- en Eemlander, 12 augustus 1913.

Nederlandsche Vereniging voor volks- en schoolbaden 1902-1927. Den Haag 1928.

S. Stokvis. 'De Hilversumse Volksbadhuizen' in: *Wij in Hilversum*, augustus 1959, p. 350-352.